

НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ФУНКЦИОНИРАНЕТО НА ОТРИЦАТЕЛНИТЕ ФОРМИ ЗА СЛЕДХОДНОСТ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК¹

Красимира ЧАКЪРОВА

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България
E-mail: krasian@uni-plovdiv.bg

SOME OBSERVATIONS ON THE USE OF NEGATIVE FUTURE FORMS IN THE CONTEMPORARY BULGARIAN LANGUAGE

Krassimira CHAKAROVA

Plovdiv University “Paisii Hilendarski”, Bulgaria
E-mail: krasian@uni-plovdiv.bg

ABSTRACT: The focus of the academic analysis is on the issue of the functional competition between the negative future forms, formed with the negating formants *не* and *няма* (*нямаше, нямало*), in the contemporary stage of the development of the Bulgarian language. On the basis of a questionnaire survey, several questions were sought to be answered: which of the options is preferred by native speakers and what are the reasons for that; to what extent respondents distinguish the semantics of the consequential negative forms of non-evidentiality and epistemic conclusiveness. Another important task of the study is to provide up-to-date information on the functional realization of the negated consequential forms that have not found a place in the systematic descriptions of the Bulgarian language (cf. e.g. *нямало е да чета, нямало е да съм чел* и др.).

The summarized results of the survey convincingly show that the existing intra-systemic competition between the negative post-variants with *не* and *няма* (*нямаше, нямало*) in the modern Bulgarian language is distinctly chosen in favor of the formations with *няма*. On the other hand, it becomes clear that respondents distinguish between the meanings of renarrativity and epistemic conclusiveness in the paradigm of negated posteriority, but they are not always convinced who is the grammatically correct formal expresser of these meanings. The majority of native speakers express a preference for variants with a preserved (or dropped) third-person form of *съм* ‘to be’ – e.g. *нямало е да четеш* ‘you wouldn’t have read’ (conclusive); *нямало е да чета* ‘(they say) I wouldn’t have read’ (non-evidential), – which enters into a logically motivated correlation with the impersonal form *нямало*. Observations on the results of the survey have an important theoretical significance, insofar as they are related to the manifestations of the so-called tendency towards uniformity, characteristic of the Bulgarian morphological system.

KEYWORDS: Modern Bulgarian, negative future forms, functional competition

Обект на изследване в настоящата статия е проблемът за съвременното функциониране на българските отрицателни следходни форми (футурум, футурум претерити; футурум екзактум, футурум екзактум претерити – в индикатив, конклузив и ренаратив²), образувани с негиращите форманти *не* и *няма* (*нямаше, нямало*). Основните цели на научния анализ са: а) на базата на проведено анкетно проучване да се потърси отговор на въпроса кои от конкурентните варианти (с *не* или с *няма*) в парадигмата на отрицателната следходност се предпочитат от езиковите носители и какви са причините за това; б) да се провери до каква степен респондентите разграничават семантиката на следходните отрицателни форми за преизказност и умозаключителност; в) да се предостави актуална информация за функционалната реализация на негирани следходни форми, които не са намерили място в системните описания на българската морфологична система (срв. напр. *нямало е да чета, нямало е да съм чел* и др.). Въпросът за негиращите оператори в състава на формите за следходност в съвременния български език заслужава специално внимание по няколко важни причини. Първата от тях е, че в повечето от системните граматични парадигми на отрицателните фурурални форми не е представена в пълнота. Поради разликите в становищата за броя на вербалните грамемни някои

¹ Изследването е представено на Седмия форум „Българска граматика“, организиран от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и ИБЕ „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, на тема „Иновационни процеси в граматиката на съвременния български език“ (22.10.2020 г.).

² Става дума за ренаративните съответствия на следходните форми в двете наклонения. Конкретно за преизказните конклузивни форми ще уточним, че те не се интерпретират еднозначно в българската лингвистика – някои изследователи ги разглеждат като „двойнопреизказни“ (вж. Пашов, 1999), а други – като форми на т.нар. дубитатив (вж. напр. Ницолова, 2008, Алексова, 2021в).

от негираните форми (напр. умозаключителните) напълно отсъстват от таксономичните описания, независимо че се употребяват активно от езиковите носители.

От друга страна, се наблюдават сериозни отлики (както терминологични, така и формалноописателни) в начините, по които отделните изследователи представят отрицателните форми за следходност. Подобна концептуална асиметрия по всяка вероятност е свързана със съществуващата функционална конкуренция между частицата *не* като универсален модификатор³ за отрицание (у И. Куцаров „статусен“⁴) и специализирания спомагателен глагол *няма*, участващ в отрицателната парадигма на следходността. На фона на споменатата конкуренция е важно да се обърне внимание върху актуалното състояние на този езиков процес. Наблюденията ни показаха, че лингвистът, в чиито граматични съчинения откриваме най-подробното описание на формалния инвентар на отрицателния статус в съвременния български език, е И. Куцаров (вж. Куцаров, 1987, 1997, 2007). Прави впечатление обаче, че в посочените съчинения липсва последователност при дескрипцията на някои от формите – срв. *Таблица 1*:

Таблица 1. Разлика във формалното описание на някои отрицателни следходни форми у И. Куцаров

Отрицателни форми за следходност	<i>Очерк по функционално-семантична граматика на българския език (1985)</i>	<i>Лекции по българска морфология (1997); Теоретична граматика. Морфология (2007)</i>
Изявителни преизказни деятелни форми на футурум претерити	не съм щял да пиша, не щял да пише; нямало съм да пиша, нямало да пише	не съм щял да пиша, не щял да пише; нямало Ø да пиша, нямало да пише
Изявителни преизказни деятелни форми на футурум екзактум претерити	не съм щял да съм (бъда) писал, не щял да е (бъде) писал; нямало съм да съм (бъда) писал, нямало да е (бъде) писал	не съм щял да съм (бъда) писал, не щял да е (бъде) писал; нямало Ø да съм (бъда) писал, нямало да е (бъде) писал
Конклузивни преизказни деятелни форми на футурум претерити	не съм щял бил да пиша, не щял бил да пише; нямало съм бил да пиша, нямало Ø било да пише	не съм бил щял да пиша, не бил щял да пише; нямало Ø ⁵ било да пиша, нямало Ø било да пише

Асиметрично са представени и парадигмите на отрицателно умозаключително резулативно бъдеще време на пълнозначните глаголи и на спомагателния глагол *съм*⁶ – срв.:

1. нямало съм да съм (бъда) писал	1. нямало Ø да съм бил
2. нямало си да си (бъдеш) писал	2. нямало Ø да си бил
3. нямало е да е (бъде) писал	3. нямало Ø да е бил
- (Куцаров, 2007, с. 390).

И още един факт: според автора посочените в цитираната граматика негирани умозаключителни форми за футурум екзактум на *съм* изцяло съвпадат с преизказните в

³ С термина *модификатори* И. Куцаров назовава конкретните езикови средства, с които се изразява дадено граматично значение. Те биват ядрени (тясно морфологични) и периферийни (словообразователни, лексикални, синтактични и др. (вж. Куцаров, 1985, с. 11).

⁴ И. Куцаров обособява самостоятелна глаголна категория *статус*, в рамките на която се противопоставят грамемите *отрицателност* – *неотрицателност* (вж. Куцаров, 2007, с. 372 – 373).

⁵ С Ø отбелязваме пропуснатия спомагателен глагол.

⁶ В действителност е посочено, че това са форми на два спомагателни глагола: *съм* и *бъда*.

индикатив⁷ (вж. Куцаров, пак там, с. 394). Както вече споменахме, липсва единство между отделните изследователи и по отношение на термините, с които се назовават конкретни негирани форми за следходност – срв. Таблица 2:

Таблица 2. Терминологични различия при интерпретацията на някои негирани следходни форми

П. Пашов. <i>Българска граматика</i> (1999)	И. Куцаров. <i>Теоретична граматика. Морфология</i> (2007)	Р. Ницолова. <i>Българска граматика. Морфология</i> (2008)
нямало (съм) било да платя, нямамо било да плати –	не съм бил щял да пиша, не бил щял да пише (= нямамо било да пиша, нямамо било да пише) –	не съм щял бил да нося, не щял бил да носи (= нямамо било да нося, нямамо било да носи) –
двойнопреизказни деятелни форми на бъдеще/бъдеще време в миналото	конклузивни преизказни деятелни форми на футурум претерити	дубитативен деятелен футурум/футурум претерити

Ако се потърсят причините за липсата на синхрон при описанието на следходните отрицателни форми в съвременния български език, би могло да се предположи, че тя е пряк резултат от вариативността на тези форми в речевата практика. За да проверим основанията на подобно твърдение, подготвихме кратка анонимна анкета чрез приложението Google Forms, в която включихме пет „затворени“ въпроса (въпроси с избираем (структуриран) отговор⁸) и два „отворени“ (въпроси със свободен отговор). В проучването се включиха триста респонденти от различни възрастови групи (от 18 до над 65 г.) и с различен образователен ценз⁹. По-нататък в изложението ще представим накратко получените резултати. Първият от затворените въпроси, на които трябваше да отговорят респондентите, имаше за цел да провери езиковата им нагласа по отношение на граматично издържаните (т.е. правилните) изречения (едно или повече), съдържащи преизказна следходна глаголна форма. Ренаративният контекст бе „подкрепен“ от синтактичен модификатор – предложното съчетание *според майка ми* – срв.:

1. Кое или кои от изреченията според Вас са граматически правилни?

- а) *Според майка ми нямамо да дойдем навреме.*
б) *Според майка ми нямамо сме да дойдем навреме.*

⁷ Друг е въпросът дали резултативните форми на спомагателния глагол *съм* могат да изразяват същинска перфектна семантика, при положение че те не актуализират резултат от действие – срв. *Сега съм бил там, **След 3 минути ще съм бил там* (но *Сега съм пил*, *няма да шофирам*; *След 3 минути ще съм излязъл*). В част от случаите те се използват с презумптивно значение (без подкрепата на допълнителна частица *да*) – срв.: „*Един ден, пише Иван Шишманов, както си играях у дома на двора (тогава ще съм бил 9-10-годишен), виждам, че се отварят пътните врати и вътре влиза един скромнен, може би 35-годишен човек [...]*“ (<https://impressio.dir.bg/>, 29.05.2021), – *Кълна ти се, че не бях аз!* / – *Тогавя ще съм бил аз!*... („*Пинокно*“, цит. по <https://www.hera.bg>), а в други – като компоненти на квазивъпросителни конструкции, изразяващи прохибитивна семантика (напр. *Боксьорът не можел да повярва – как ще съм бил фараон* (= не съм бил фараон), *викал, обикновено мене ме бият...* (<https://epicenter.bg/>, 29.09.2013). Все пак открихме пример, в който се наблюдава актуализация на състояние в бъдещ момент – срв.: *Миналата година бях в Калифорния за 31 дни и напуснах Щатите през декември. Смятам сега пак да отида, но се притеснявам, че ще съм бил извън САЩ почти 1 година* (форум в <http://www.georgievi.com/>, 19.09.2009) (т.е. когато лицето се върне в САЩ, ще се окаже, че пребиваването му извън тази страна е почти година).

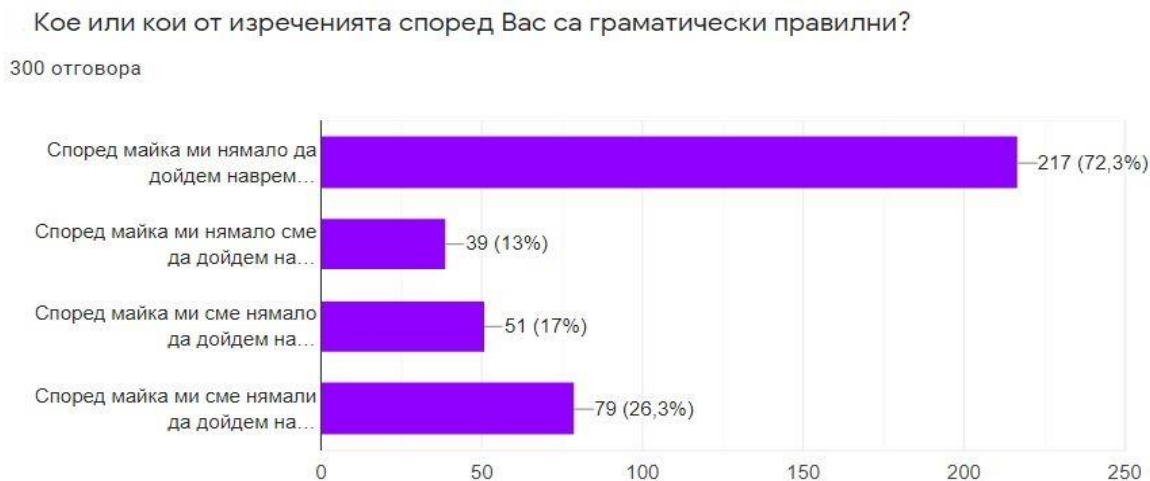
⁸ Първите два въпроса имат за цел да характеризират анкетираните по показателите **възраст** и **образование**.

⁹ Най-голям брой (46%) от участниците в анкетата са лица от 18 до 35 г., 33,3% са от 31 до 45 г.; 12% – от 46 до 55 г.; 5,5% – от 56 до 65 г. и 3,1% – над 65 г. По отношение на фактора образование респондентите се разделят, както следва: 74% с висше образование и 26% със средно образование. При обработката на анкетите се оказа, че по-високата образователна степен (в т.ч. и наличието на висше филологическо образование) не е повлияла съществено при решението на задачите с избираем отговор.

в) Според майка ми сме нямало да дойдем навреме.

г) Според майка ми сме нямали да дойдем навреме.

Заслужава внимание фактът, че най-голяма част от анкетиранияте (72,3%) бяха отбелязали като правилен отговор а); 26,3% бяха посочили отговор г), 17% – отговор в) и 13% – отговор б) – срв.:

Както се вижда, вариантът *нямало сме да дойдем*, който е интерпретиран като нормативен в някои граматика (вж. напр. у Куцаров, 1987, Ницолова, 2008), е отчетен като правилен от сравнително малка група респонденти. Следващият въпрос беше с противоположно условие – респондентите да отчетат отклоненията от граматичната норма при употребата на умозаклучителна следходна форма – срв.:

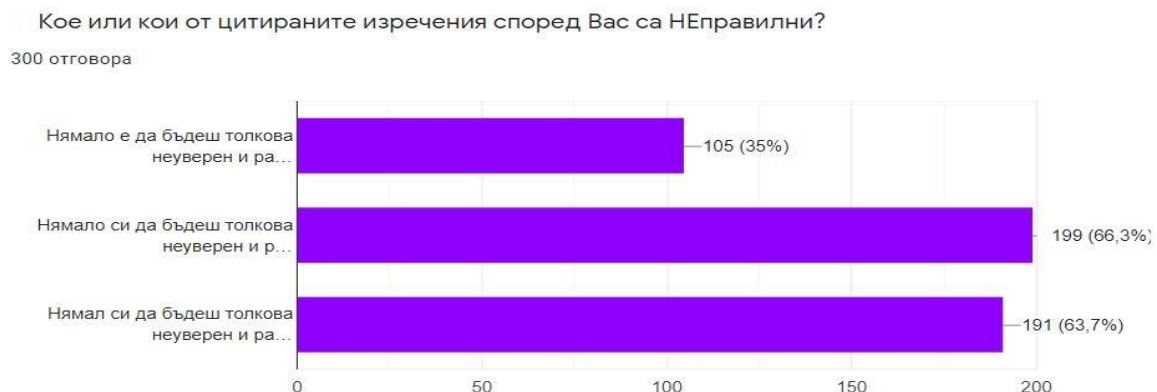
2. Кое или кои от цитираните изречения според Вас са НЕправилни?

а) Няма да бъдеш толкова неуверен и раним, ако си бил щастлив като дете.

б) Няма да си да бъдеш толкова неуверен и раним, ако си бил щастлив като дете.

в) Няма да си да бъдеш толкова неуверен и раним, ако си бил щастлив като дете.

Ето как изглежда диаграмата с получените резултати:

Най-голям брой участници в анкетата определиха като погрешно изречение б), в което е налице контрадикторно съчетание между причастие, образувано от безличния глагол *няма*, и второлична форма на спомагателния глагол *съм*. Този резултат безспорно доказва наличието на трайна езикова нагласа, която влиза в противоречие с описанията в някои от системните граматика (вж. напр. Куцаров, 1985).

По-различно беше формулиран третият въпрос. Той изискваше от респондентите да разпознаят конкретно глаголно значение (преизказност), респ. да маркират изреченията (едно или повече), в които според тях глаголните форми са ренаративни. Срв.:

3. В кое (или в кои) от изреченията говорещото лице преизказва чужди думи (т.е. предава изказване на друго лице)?

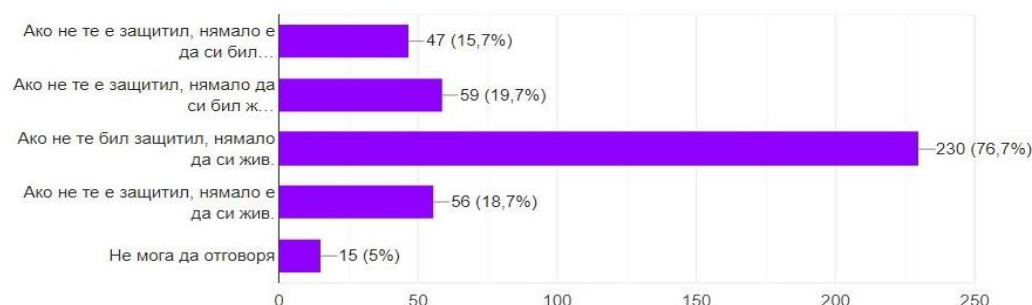
- а) *Ако не те е защитил, нямало е да си бил жив.*
- б) *Ако не те е защитил, нямало да си бил жив.*
- в) *Ако не те бил защитил, нямало да си жив.*
- г) *Ако не те е защитил, нямало е да си жив.*
- д) *Не мога да отговоря.*

Сред отговорите дистрактори съзнателно бяха включени едно изречение (в г) с умозаключителни форми (които, както е известно, се различават от ренаративните единствено по запазването на третоличната форма на *съм*), както и две девиантни изречения. Последният от отговорите (*Не мога да отговоря*) бе въведен с цел да се осигури възможност за отказ от изпълнението на задачата, ако анкетираният изпитва затруднение.

Представени в графичен вид, резултатите са следните:

В кое (или в кои) от изреченията говорещото лице преизказва чужди думи (т.е. предава информация, получена от друго лице)?

300 отговора

Почти три четвърти (76,7%) от участниците в проучването са разпознали правилното изречение, в което и двете глаголни форми (*не бил защитил, нямало да си жив*) са преизказни. Почти поравно се разпределят гласовете за вариантите **б**) и **г**), вторият от които изобщо не съдържа преизказни форми. Девиантното изречение **а**) е предпочетено от 47 души (15,7%). Част от респондентите, посочили отговор **в**), са маркирали като правилни и други отговори. Петнадесет души са предпочели да не отговорят. Получените резултати доказват убедително, че повечето носители на българския език разпознават семантиката на преизказните форми, но се затрудняват при разпознаването на формалните експликатори на това значение. Следващият въпрос в анкетата изискваше от респондентите да разпознаят модалното значение умозаключителност – срв.:

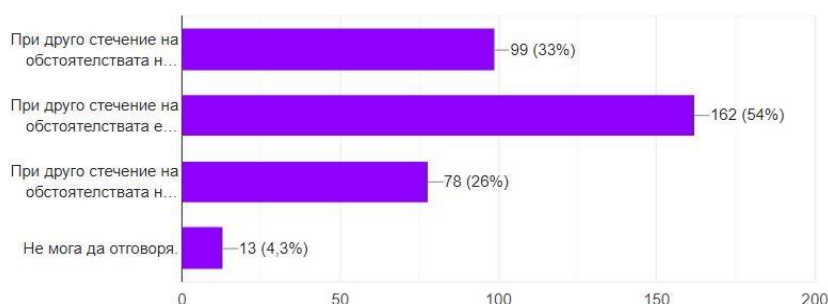
4. В кое (или в кои) от изреченията говорещото лице прави умозаключение за събитие в миналото?

- а) *При друго стечение на обстоятелствата нямало да съм бил там.*
- б) *При друго стечение на обстоятелствата е нямало да съм там.*
- в) *При друго стечение на обстоятелствата нямало да съм там.*
- г) *Не мога да отговоря.*

В този случай установихме по-голямо колебание при избора на отговори от страна на анкетиранияте. Малко повече от половината (54%) са посочили като правилно изречение **б**), но част от тях са маркирали като правилни и изречения **а**) и/или **в**). Само 13 души са отбелязали, че не могат да отговорят. Срв.:

В кое (или в кои) от изреченията говорещото лице прави умозаключение за събитие в миналото?

300 отговора

Подобна беше статистическата картина и при отговорите на последния отворен въпрос. Новото при него бе, че респондентите трябваше сами да довършат изречение, въведено от конклузивен синтактичен модификатор (*От документите става ясно*). Наред с това те трябваше да преценят дали да маркират като правилен такъв вариант, в който простото глаголно сказуемо съдържа безличния глагол *няма*, или вариант, в който е използван личният глагол *нямам* – срв.:

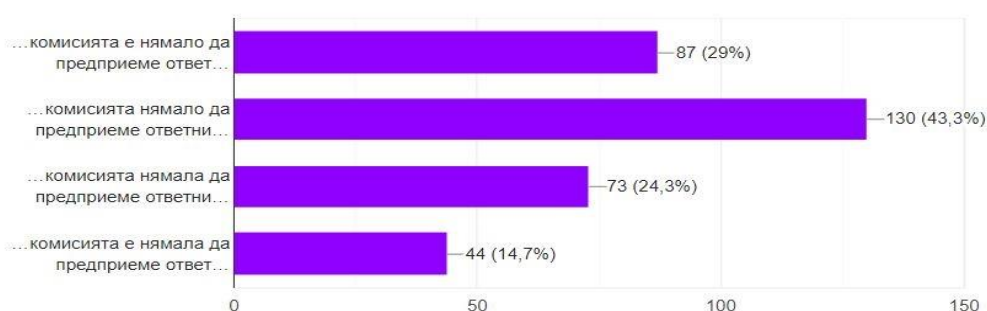
5. Как бихте довършили следното изречение: „От документите става ясно, че...“?

- а) ...комисията е *нямало* да предприеме ответни действия
- б) ...комисията *нямало* да предприеме ответни действия
- в) ...комисията *нямала* да предприеме ответни действия
- г) ...комисията е *нямала* да предприеме ответни действия

Интересно е да отбележим, че най-голям брой анкетирани (43,3%) не бяха разкодирали речевата ситуация като умозаключителна (въпреки присъствието на допълнителен модификатор), а като преизказна, определяйки като правилно изречение **б**). Друга група респонденти бяха подчертали като правилни две (или повече) изречения. В крайна сметка ето как изглежда разпределението на отговорите в проценти:

Как бихте довършили следното изречение: „От документите става ясно, че...“?

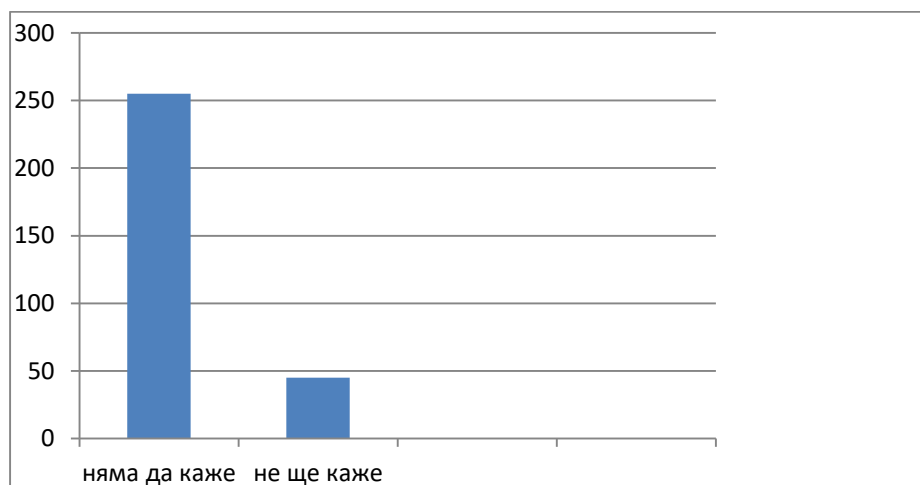
300 отговора

Съдейки по резултатите от отговорите на **4.** и **5.** въпрос, можем да заключим, че разпознаването на значението на умозаключителност, респ. на словоформите, с които то се изразява, се оказва по-сериозно предизвикателство за езиковите носители. Най-вероятна причина за това е формалното сходство между ренаративната и конклузивната парадигма, от една страна, и недостатъчната идентифицираща сила на допълнителния умозаключителен модификатор (в 5. задача), от друга. Шестият от въпросите беше от „отворен“ тип и имаше за цел да провери езиковите нагласи по отношение на конкурентните следходни отрицателни форми, образувани с *не* и *няма* – срв.:

6. Коя от фразите бихте предпочели да употребите на мястото на многоточието в изречението „Тъжно ми е, че никой ..... добра дума за него“? Мотивирайте се.

- а) *не ще каже*
- б) *няма да каже*

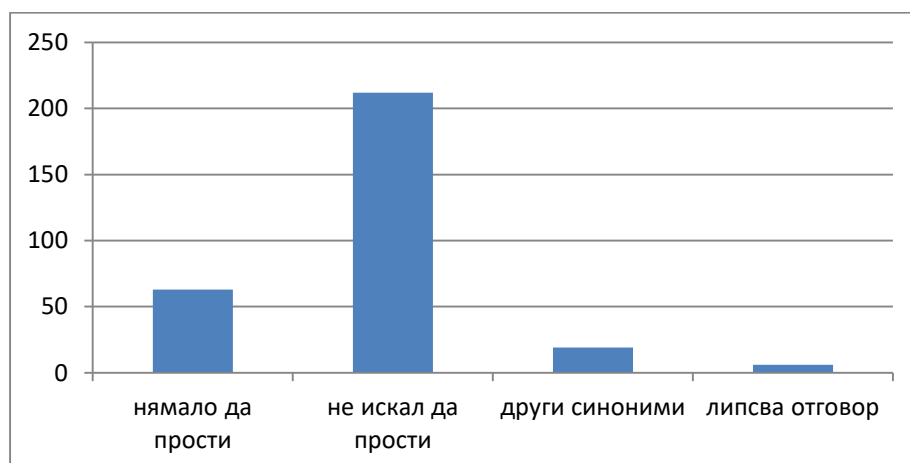

Както се вижда от схемата, анкетираните предпочетоха категорично (85%) формата *няма да каже* пред *не ще каже* (15%). Като основание за този избор беше посочен фактът, че втората форма звучи по-книжно, по-експресивно, среща се в художествената литература, докато формата с *няма* се употребява по-често, звучи по-естествено. Повече от една трета от респондентите не бяха оставили коментар.

Следващият въпрос със свободен отговор бе насочен към избора на подходящ синоним, с който да се замени конкретна негирана фраза – срв.:

7. С какъв синонимен израз бихте заменили фразата „не щял да ѝ прости“ в изречението „От известно време ѝ се сърдел и не щял да ѝ прости“?

Най-голям брой участници (212 души) заместиха посочения израз с *не искал* (*не желал*) *да прости*, шестдесет и трима използваха отрицателната следходна форма *нямало да прости*, а шестима отбелязаха, че могат да бъдат използвани и двата синонима. Не липсваха и респонденти, предложили други синоними, напр. *не би искал да прости*, *не е имал намерение да прости*, *не бил склонен да отстъпи* и др. Няколко души не бяха изпълнили условието на задачата. Срв.:

По наше мнение, отговорите на последния въпрос недвусмислено показват каква е причината при използването на различни отрицателни футурни форми в българския език да се предпочита спомагателният глагол *няма*, а не частицата *не*. По този начин може да бъде преодоляна омонимията между негираните следходни форми, образувани с *щях* (респ. *щял*) и

конструкциите, в които глаголет *ща* (в различните му формални варианти) функционира като пълнозначна дума (*ща* = *искам*; *щях* = *исках*).

Обобщавайки резултатите от анкетното проучване, можем да направим следните изводи:

1. Съществуващата вътрешносистемна конкуренция между отрицателните следходни варианти с *не* и *няма* (*нямаше*, *нямало*) в съвременния български език се решава категорично в полза на образуванията с *няма*¹⁰. Основната причина за това е амфиболичността на формите от типа *не щеше да пише* (= *не искаше да пише*), *не щял да пише* (= *не искал да пише*) и стилистичната маркираност на формите от типа *не ще пише*. Наред с това И. Куцаров отбелязва, че формите, образувани с *нямаше* и *нямало*, „са по-съвършени от съответстващите им форми, образувани с *не* [...], поради това, че елиминират част от хиперизразяването на категориите род, число и лице“ (Куцаров, 2011, с. 62). „Така напр. – пише авторът – във формите *щяхмЕ да гледамЕ* и *не щяхмЕ да гледамЕ* множествеността е изразена по два пъти, докато във формата *нямаше да гледамЕ* изразяването е еднократно“ (Куцаров, пак там).

2. Повечето от езиковите носители, взели участие в анкетата, разграничават значенията преизказност и умозаклучителност в парадигмата на негираната следходност, но невинаги са убедени кой е граматически правилният формален изразител на тези значения (забелязва се колебание при употребата на безличния глагол *няма* и на личния *нямам* в състава на формите). Друга група респонденти изпитват затруднения при разпознаването на конклузива (вероятно поради формалното му сходство с ренаративната парадигма).

3. При отговора на въпросите, свързани с регистрирането на умозаклучителни и преизказни изявителни отрицателни глаголни форми, по-големият процент от респондентите изразяват предпочитание към употреби от типа *нямало е да чета*, *нямало е да четеш* (умозакл.)¹¹; *нямало да чета*, *нямало да четеш* (преизк.), т.е. съвсем логично избират варианти със запазена (или отпаднала) третолична форма на *съм*, която влиза в логически мотивирана корелация с формата *нямало* (изхождаща от безличния глагол *няма*). Този факт би дал възможност да се прецизира начинът, по който се представя парадигмата на отрицателните следходни форми в граматичните съчинения.

В заключение ще посочим, че направеният анализ потвърждава убедително идеята на Р. Ницолова за наличието на тенденция към униформеност в българската морфологична система – срв.: „Ако разгледаме парадигмите на по-новите в исторически план бъдещи времена на индикатива, ще видим, че съществува подчертана тенденция към намаляване на аломорфните аналитични форми, към използване на само един спомагателен глагол в положителните и друг – в отрицателните форми, както и за премахване на втория модел за образуване на формите, ако съществува такъв [...]“ (Ницолова, 2008, с. 33).

БИБЛИОГРАФИЯ:

Алексова, Кр. (2021а)

Иновационни процеси и граматикализация. // *Български език*, Приложение, 68 (2021), с. 50–72. (Aleksova, K. Inovatsionni protsesi I gramatikalizatsiya. // *Balgarski ezik*, Prilozhenie, 68, s. 50 – 72.)

Алексова, Кр. (2021б)

Вариантността в негативната парадигма на дубитатива в съвременния български език. – В: Коева, Св., М. Стаменов (съст.). –В: Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ (София, 2021 година). I том. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, с. 39 – 47. (Aleksova, K. Variantnostta v negativnata paradigma na dubitativa v savremenniya balgarski ezik. – V: Koeva, Sv., M. Stamenov (sast.). –V: Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik “Prof. Lyubomir Andreychin” (Sofia, 2021 godina). I tom. Sofia: Izdatelstvo na BAN “Pfof. Marin Drinov”, 2021, s. 39 – 47.)

¹⁰ Този факт споменава и И. Куцаров – срв.: „Формите, образувани с *няма*, *нямаше*, *нямало*, имат много по висока фреквентност в сравнение със съответстващите им им форми, образувани с *не*“ (Куцаров, 2011, с. 62).

¹¹ До същия извод достига и Кр. Алексова – срв.: „Тенденцията е при конклузивните форми за 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч. да се предпочита формообразователният вариант с *Е* (а не със спрегнат глагол *съм*) за всички лица“ (Алексова, 2021а, с. 66).

- Куцаров, И. (1985)** Очерк по функционално-семантична граматика на българския език. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 230 с. (*Kutsarov, I. Oчерk po funktsionalno-semantichna gramatika na balgarskiya ezik. Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski”, 230 s.*)
- Куцаров, И. (1997)** Лекции по българска морфология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 216 с. (*Kutsarov, I. Lektzii po balgarska morfologiya. Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski”, 216 s.*)
- Куцаров, И. (2007)** Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 638 с. (*Kutsarov, I. Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya. Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski”, 638 s.*)
- Куцаров, И. (2011)** За някои особености на словоформите, образувани с *няма, нямаше, нямало*. – В: Куцаров, И. Актуална морфология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2011, с. 60 – 63. (*Kutsarov, I. Za nyakoi osobenosti na slovoformite, obrazuvani s nyama, nyamashe, nyamalo. – V: Kutsarov, I. Aktualna morfologiya. Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski”, s. 60 – 63.*)
- Ницолова, Р. (2008)** Българска граматика. Морфология. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008, 523 стр. (*Nitsolova, R. Balgarski ezik. Morfologiya. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 523 s.*)
- Пашов, П. (1999)** Българска граматика. Пловдив: Хермес, 455 с. (*Pashov, P. Balgarska gramatika. Plovdiv: Hermes, 455 s.*)